

Психологія

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 2(41)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2014

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляєв І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Пила В. І., д-р екон. наук, проф., Радзієвський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Сафонова В. Є., д-р екон. наук, Хачатрян Г. Е., д-р екон. наук.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Гаркуша В. С., канд. юрид. наук, доцент, Демченко С. Ф., д-р юрид. наук, Джуль В. В., д-р юрид. наук, проф., Ковальська В. В., д-р юрид. наук, ст. наук. співр., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Курко М. Н., д-р юрид. наук, доцент, Мартиненко О. А., д-р юрид. наук, проф., Муравйов К. В., канд. юрид. наук, доцент, Недюха М. П., д-р філос. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф., Темченко В. І., канд. юрид. наук, доцент, Христинченко Н. П., канд. юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук, проф., Ярмиш О. Н., д-р юрид. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Бучек А. О., д-р психол. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 3 від 26 березня 2014 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001 — Вип. 2 (41). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2014. — 192 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з політичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/4 від 26 травня 2010 р.) та юридичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/5 від 31 травня 2011 р.).

Міністерством освіти і науки України збірник “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних наук (за наказом МОН України від 21.11.13 № 1609).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2014
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2014

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Соркін Б. В. <i>Сучасні теоретико-методологічні підходи до визначення змісту поняття державного управління</i>	71
Абдулкеримов Т. Ю., Бидзюра И. П. <i>Мультикультурализм и самобытность: в поисках ценностного согласия в обществе</i>	5	ЮРИДИЧНІ НАУКИ	76
Варзарь И. М. <i>Теоретико-историологический взгляд на диалогию “революция – реформа” в Украине эпохи достижения ею политико-государственной независимости</i>	11	Александров Ю. В. <i>Влияние социальных факторов на правовое ставлення до проституції: історія і сучасність</i>	76
Дахно І. І. <i>Про національну пам'ять</i>	24	Ковальчук А. Ю., Сорока Л. В. <i>Становлення антинаркотичної політики: досвід Швеції</i>	82
Дікарев О. І. <i>“Утопічність” “культурного повороту” в світовій політиці</i>	30	Костенко І. В. <i>Організаційно-правове забезпечення персональних даних в діяльності правоохоронних органів України</i>	87
Костючков С. К. <i>Структурно-функціональні особливості системи міжнародних відносин у першій декаді ХХІ століття</i>	39	Толстенко В. Л. <i>Форма державного устрою як складова поняття форми держави: до методології дослідження</i>	91
Тімашова В. М. <i>Супутня структурна атрибутика політичної сфери абстрактно взятого сучасного суспільства: соціальна система</i>	45	Корчак О. В. <i>Методологічні засади дослідження становлення і розвитку трудового права України</i>	98
Гулиев С. <i>Политика Европейского Союза на Южном Кавказе</i>	50	Кушнір О. В. <i>Правове регулювання підприємницької діяльності та формування державної економічної політики</i>	104
Гусейнов М. Й. <i>Державне забезпечення соціально-економічного розвитку і формування соціально орієнтованої ринкової економіки</i>	56	Лісовська Ю. П. <i>Адміністративно-правова діяльність недержавних органів та організацій як структурних елементів системи забезпечення інформаційної безпеки</i>	108
Кравченко А. І. <i>Цінності як соціальний, суспільний феномен: теоретичне осмислення сутнісного змісту і соціально-філософська характеристика</i>	60	Лушер В. В. <i>Питання інформатизації органів Прокуратури України</i>	114
Непон Л. В. <i>Особливості методологічних підходів ЄС до ведення візових діалогів у контексті підтримки громадянського суспільства</i>	64		

Шестак М. Л. Основоположні засади державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні	118	Соколов О. О. Моделювання еколого-економічної ефективності зовнішньої торгівлі країни в умовах глобалізації	155
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	122	Шестак М. Л. До питання про сутність поняття “інвестиції” у сучасній економічній науці	161
Руль Ю. В., Руль Н. Ю. Методика оптимізації прийняття рішень	122	ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	164
Шконда В. В., Кальянов А. В. Особливості функціонування кластерів на рівні регіону	128	Руль Ю. В. Психофізична діагностика стану кори і підкорки півкуль великого мозку	164
Фещенко О. Л., Сініцин О. О. Механізм комплексного управління та забезпечення фінансової стійкості банку ...	133	Małgorzata Konczanin The status of the profession of a speech therapist in Great Britain and France	173
Юсеф Н. Н. Сучасні моделі росту відкритої економіки	141	Małachowska Ewa Methods used in stimulating speech development in children	176
Колесник В. М. Про підходи до класифікації витрат промислового підприємства	146	Szafrańska Karina Drama for persons with intellectual disabilities	182
Короташ Я. О. Підтвердження факту внесення вкладу до статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю.....	151	ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	189

УДК 616.831:616 – 072.8

Ю. В. РУЛЬ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПСИХОФІЗИЧНА ДІАГНОСТИКА СТАНУ КОРИ І ПІДКОРКИ ПІВКУЛЬ ВЕЛИКОГО МОЗКУ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 164–172

Пропонується психофізіологічний метод для дослідження багатьох функцій взаємовідносин кори і підкорки півкуль великого мозку, здатності до навчання, втомлюваності кори та інших важливих показників вищої нервової діяльності.

Для вивчення психофізичного та функціонального стану обох півкуль І. О. Седаков запропонував використовувати показники динамометрії правої і лівої рук [1; 2]. У подальшому цей метод неодноразово використовував А. П. Чуприков, підтвердивши його діагностичну здатність при вивченні асиметрії півкуль великого мозку [3; 4]. Ця модель показала себе адекватною для вивчення ліворукості, але сила м'язів рук може змінюватися завдяки тренуванням і тому не може бути типологічною особливістю тієї чи іншої особи. Властивість кори півкуль великого мозку передавати інформацію у підкоркові центри, тобто властивість тісного зв'язку кори і підкорки, є основним механізмом переведення повторюваної дії у навик і цим методом не вивчалася. Перепонами на шляху цього визначального процесу навчання стоїть величезна кількість ендогенних та екзогенних чинників. Це можуть бути осередки гальмування та збудження, які іррадіюють на інші зони кори

та підкорки. Чим тісніший зв'язок кори і підкорки, а також зв'язок між обома півкулями, тим швидше, за меншої кількості повторів, певна дія переходить в автоматичну, тобто у навик. Найкраще цей зв'язок ілюструється у системі: “нервово-м'язовий сегмент – зоровий аналізатор кори – підкорка – нервово-м'язовий сегмент”. Головним показником високорозвинених здібностей до навчання є саме високий тісний зв'язок між корою і підкоркою. Близьким, але інструментальним, досягненням є ДІМА-тест І. О. Седакова [1; 2]. Хоча він не був призначений для вивчення тісноти зв'язку між корою і підкоркою і, до того ж, вимагав використання складного електронного обладнання.

Отже, ми запропонували спрощений за виконанням, але інформативний, за багатьма специфічними параметрами, тест, який виконується таким чином.

На широкому столі (з запасом площі до і після) малюють фломастером дві лінії

перпендикулярно до довгого краю стола. Відстань від однієї лінії до другої має бути 70 см. Метод проводиться у 4 етапи:

1-й етап — підготовчий. Досліджуваний ставить вказівний палець правої руки на вихідну риску і під контролем ока “крокує” до другої риски, намагаючись закінчити “крокувати” саме на ній. Таких рухів має бути 2–3. Він повинен стояти вільно біля краю стола. Рухи ніщо не повинно сковувати чи обмежувати. За рукою переміщується і туб уздовж столу.

2-й етап тесту. Досліджуваний ставить вказівний палець на вихідну лінію, заплющує очі і протягом 20 секунд проходить, “крокуючи” вказівним і середнім пальцями, до другої лінії. Зупиняється там, де, як йому здається, знаходиться кінцева лінія. Очі весь час заплющені. Той, хто йому допомагає, записує результат у мм (+ чи –) і досліджуваному його не повідомляє. Виконується по 10 таких повторів правою і лівою рукою, кожного разу фіксуючи результат і не повідомляючи його досліджуваному. При зміні

руки вихідна риска стає кінцевою, а кінцева — вихідною.

3-й етап тесту. Цей етап відрізняється від 2-го етапу лише тим, що при закінченні кожної спроби (10 спроб правою + 10 спроб лівою рукою) виконавець, зупинившись біля кінцевої лінії, бачить і фіксує отриманий ним результат у мм (+ /–) від кінцевої лінії.

4-й етап. Усі 40 результатів, отриманих кожним досліджуваним, підлягають оцінці з урахуванням того, що кожна спроба виконувалась 20 секунд, а проміжок між спробами тривав 10 секунд. Далі наведено приклад оцінки описаного вище тесту.

На рис. 1 і 2 зображені результати дослідження психофізіологічних показників студента В. Т. М.

У таблиці 1 подано результати відхилення від кінцевої лінії з урахуванням знаку (мм).

У таблиці 2 подано результати відхилень у 10-ти спробах без об'явлення результатів досліджуваному і без урахування знаку відхилення (мм).

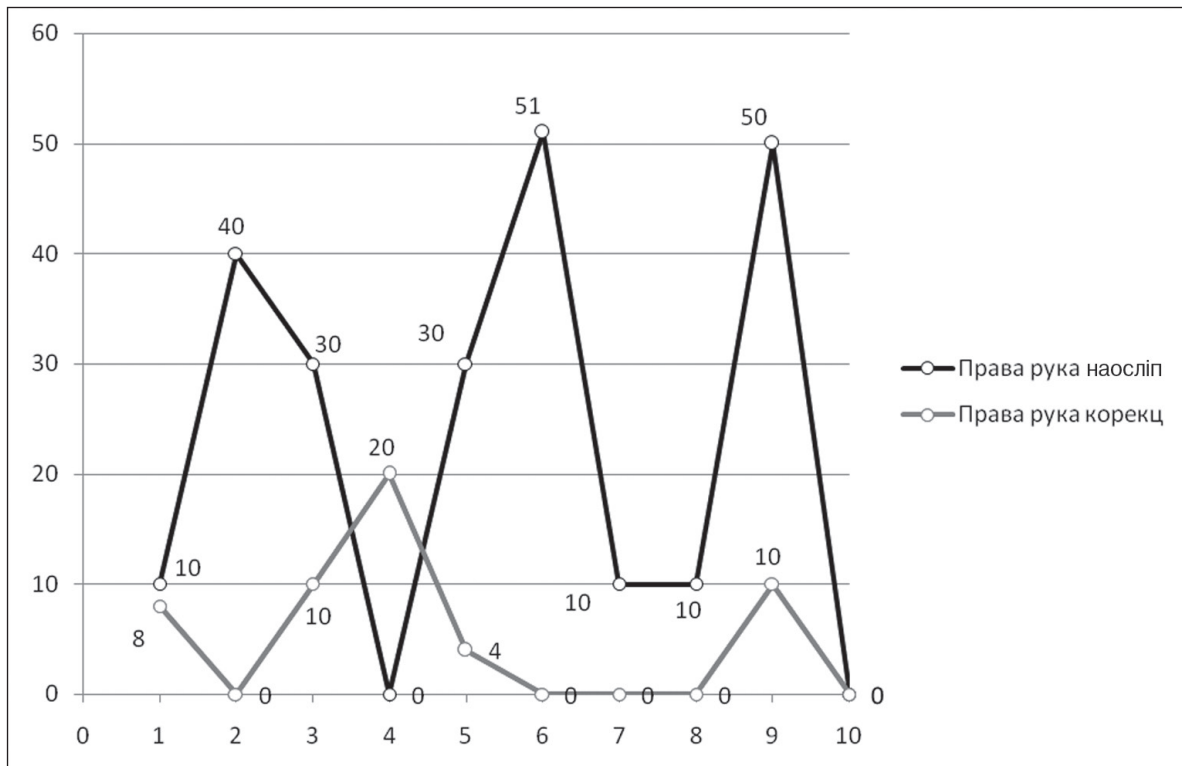

Рис. 1. Результати тесту психофізичної діагностики стану кори і підкорки (ПДСКП) по правій руці (без урахування знаку)

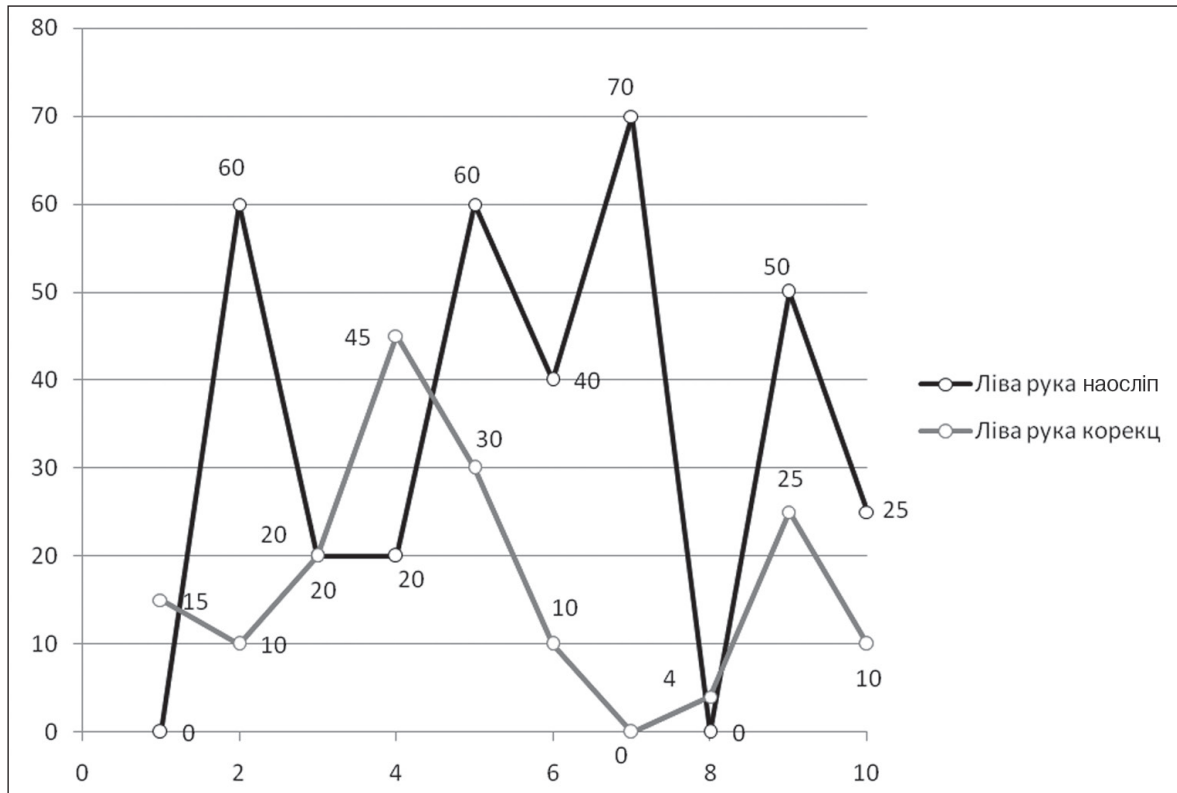

Рис. 2. Результати тесту ПДСКП по лівій руці (без урахування знаку)

Таблиця 1

Результати відхилення від кінцевої лінії з урахуванням знаку (мм)

Номери спроб	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Σ
Права рука наосліп	-10	40	30	0	30	51	10	10	50	0	211
Ліва рука наосліп	0	60	20	20	60	40	70	0	50	25	345
Права рука корекц	8	0	10	-20	4	0	0	0	10	0	12
Ліва рука корекц	15	10	20	45	-30	10	0	4	25	10	109

Таблиця 2

Результати відхилення від кінцевої лінії без об'явлення результату досліджуваному без урахування знаку (мм)

Спроба	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Σ
Права рука наосліп	10	40	30	0	30	51	10	10	50	0	231
Ліва рука наосліп	0	60	20	20	60	40	70	0	50	25	345

У таблиці 3 подано відхилення від кінцевої лінії в умовах корекції (об'явлення результату кожної спроби) без урахування знаку (мм).

Таблиця 3

Результати відхилення від кінцевої лінії за умови об'явлення результату досліджуваному без урахування знаку (мм)

Спроба	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Σ
Права рука корекц	8	0	10	20	4	0	0	0	10	0	52
Ліва рука корекц	15	10	20	45	30	10	0	4	25	10	169

У таблиці 4 подано відхилення правої руки від кінцевої лінії без об'явлення результату та з об'явленням результату кожної спроби без урахування знаку (мм).

У таблиці 5 подано відхилення лівої руки від кінцевої лінії без об'явлення результату та з об'явленням результату кожної спроби без урахування знаку (мм).

таку ж, але отриману лівою рукою за умови відключення корегуючої функції кори: $231/345 = 0,6696$.

4. Сума помилок (відхилень) при включенні корекційної функції кори лівої півкулі — права рука. Цей показник відображає здатність кори лівої півкулі вносити корективи у результати кожної наступної спроби.

Таблиця 4

Результати відхилення правої руки від кінцевої лінії без об'явлення результату та з об'явленням результату кожної спроби без урахування знаку (мм)

Спроба	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Σ
Права рука наосліп	10	40	30	0	30	51	10	10	50	0	231
Права рука корекц	8	0	10	20	4	0	0	0	10	0	52

Таблиця 5

Результати відхилення лівої руки від кінцевої лінії без об'явлення результату та з об'явленням результату кожної спроби без урахування знаку (мм)

Спроба	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Σ
Ліва рука наосліп	0	60	20	20	60	40	70	0	50	25	345
Ліва рука корекц	15	10	20	45	30	10	0	4	25	10	169

Наводимо психофізіологічні показники, що впливають з отриманих результатів дослідження.

1. Сума помилок (відхилень) при відключенні корекційної функції кори лівої півкулі — права рука. Цей показник відображає величину, зворотну потужності рухової та зорової пам'яті. Щоб отримати цей показник, необхідно визначити суму відхилень у мм без урахування знаку, отриманих у спробах, здійснених правою рукою, коли результати не об'являються. За даним прикладом: $10 + 40 + 30 + 0 + 30 + 51 + 10 + 10 + 50 + 0 = 231$ мм.

2. Сума помилок (відхилень) при відключенні корекційної функції кори правої півкулі. Спроби здійснені лівою рукою. За даним прикладом: $0 + 60 + 20 + 20 + 60 + 40 + 70 + 0 + 50 + 25 = 345$ мм.

Отже зорова та рухова пам'ять правої півкулі поступається такому самому показнику лівої півкулі.

3. Тому виникає необхідність ввести так званий коефіцієнт асиметрії функції пам'яті лівої і правої півкуль, який буде часткою від ділення суми, отриманої правою рукою на

би. Щоб отримати цей показник, необхідно визначити суму відхилень у мм без урахування знаку, отриманих у спробах, здійснених правою рукою, коли кожен результат об'являється досліджуваному. За даним прикладом: $8 + 0 + 10 + 20 + 4 + 0 + 0 + 0 + 10 + 0 = 52$ мм.

5. Амплітуда відхилень при відключенні корекційної функції кори лівої півкулі — права рука. Цей показник відображає величину, зворотну потужності рухової та зорової пам'яті. Щоб отримати цей показник, необхідно визначити відстань між найбільшими відхиленнями у мм з урахуванням знаку, отриманих у спробах, здійснених правою рукою, коли результати не об'являються. За даним прикладом: від -10 до $+51 = 61$ мм.

Цей показник оцінює розмах флуктуації навколо нульової лінії. Чим більша амплітуда, тим менше стабільності у відповіді на корегуючі дії зорового та нервово-м'язового апарату та на корегуючі дії образної пам'яті.

6. Амплітуда відхилень при відключенні корекційної функції кори правої півкулі — ліва рука. Цей показник відображає величину, зворотну потужності рухової та зорової

пам'яті. Щоб отримати цей показник, необхідно визначити відстань між найбільшими відхиленнями у мм **з урахуванням знаку**, отриманих у спробах, здійснених **правою рукою**, коли результати не об'являються. За даним прикладом: від 0 до +70 = 70 мм.

7. Коефіцієнт асиметрії амплітуди обох півкуль за відсутності корекції:

$$61/70 = 0,8714.$$

8. Динаміка нервово-м'язової пам'яті лівої півкулі (права рука) в умовах відсутності корекції: $-10 + 40 + 30 + 0 + 30 = 90$; $51 + 10 + 10 + 50 + 0 = 121$;

$$90 - 121 = -31.$$

9. Динаміка нервово-м'язової пам'яті правої півкулі (ліва рука) в умовах відсутності корекції: $0 + 60 + 20 + 20 + 60 = 160$; $40 + 70 + 0 + 50 + 25 = 185$;

$$160 - 185 = -25.$$

10. Асиметрія динаміки нервово-м'язової пам'яті обох півкуль в умовах відсутності корекції: $-31/-25 = 1,24$.

11. Темпи втрати нервово-м'язової пам'яті у лівій півкулі (права рука) в умовах відсутності корекції: $31 \text{ мм} / 60 \text{ сек} = 0,5167 \text{ мм/с}$.

12. Темпи втрати нервово-м'язової пам'яті у правій півкулі (ліва рука) в умовах відсутності корекції: $25 \text{ мм} / 60 \text{ сек} = 0,4167 \text{ мм/с}$.

13. Асиметрія темпів втрати нервово-м'язової пам'яті обох півкуль в умовах відсутності корекції: $0,5167 / 0,4167 = 1,2399$.

14. Амплітуда відхилень **при включенні корекційної функції кори лівої півкулі — права рука**. Цей показник відображає величину, зворотну потужності рухової та зорової пам'яті. Щоб отримати цей показник, необхідно визначити відстань між найбільшими відхиленнями у мм **з урахуванням знаку**, отриманих у спробах, здійснених **правою рукою**, коли результати не об'являються. За даним прикладом: від -20 до +10 = 30 мм.

Цей показник оцінює розмах флуктуації навколо нульової лінії. Чим більша амплітуда, тим менше стабільності у відповіді на корегуючі дії зорового та нервово-м'язового апарату та на корегуючі дії образної пам'яті.

15. Амплітуда відхилень **при включенні корекційної функції кори правої півкулі — ліва рука**. Цей показник відображає величи-

ну, зворотну потужності рухової та зорової пам'яті. Щоб отримати цей показник, необхідно визначити відстань між найбільшими відхиленнями у мм **з урахуванням знаку**, отриманих у спробах, здійснених **правою рукою**, коли результати не об'являються. За даним прикладом: від -30 до +45 = 75 мм.

16. Коефіцієнт асиметрії амплітуди обох півкуль за умови корекції: $30/75 = 0,4000$.

17. Ефективність корекційного втручання кори лівої півкулі зручніше виразити у вигляді відсотка, який являє собою частку від ділення різниці сум помилок, зроблених правою рукою, з корекцією і без корекції на суму без корекції: $((231 - 52)/231)*100 = (179/231)*100 = 77,49 \%$.

Цей результат свідчить про те, що втручання кори лівої півкулі мало ефективність 77,49 %, тобто знизило суму відхилень на 77,49 %.

18. Сума помилок (відхилень) **при включенні корекційної функції кори правої півкулі — ліва рука**. Цей показник відображає здатність кори правої півкулі вносити корективи у результати кожної наступної спроби. Щоб отримати цей показник, необхідно визначити суму відхилень у мм **без урахування знаку**, отриманих у спробах, здійснених **лівою рукою**, коли кожен результат об'являється досліджуваному. За даним прикладом: $15 + 10 + 20 + 45 + 30 + 10 + 0 + 4 + 25 + 10 = 169 \text{ мм}$.

19. Ефективність корекційного втручання кори правої півкулі також виражаємо у вигляді відсотка, який являє собою частку від ділення різниці сум помилок, зроблених лівою рукою, з корекцією і без корекції на суму без корекції: $((345 - 169)/345)*100 = (176/345)*100 = 51,01 \%$.

Цей результат свідчить про те, що втручання кори лівої півкулі мало ефективність 77,49 %, втручання кори правої півкулі продемонструвало ефективність 51,01 %, тобто знизило суму відхилень на 51,01 %.

20. **Коефіцієнт асиметрії** ефективності втручання корегуючої функції кори дорівнює частці від ділення результату, отриманого на правій руці, на результат, отриманий на лівій руці: $0,7749/0,5101 = 1,5191$.

21. Сума помилок (відхилень) **при відключенні корекційної функції кори великого мозку (обох півкуль) — обидві руки**. Цей показник відображає величину, зворотну потужності рухової та зорової пам'яті. Щоб отримати цей показник, необхідно визначити суму відхилень у мм **без урахування знаку**, отриманих у спробах, здійснених **обом руками**, коли результати не об'являються. За даним прикладом: $231 + 345 = 576$ мм.

22. Сума помилок (відхилень) **при включенні корекційної функції кори великого мозку — обидві руки**. Цей показник відображає здатність кори великого мозку вносити корективи у результати кожної наступної спроби. Щоб отримати цей показник, необхідно визначити суму відхилень у мм **без урахування знаку**, отриманих у спробах, здійснених **обом руками**, коли кожен результат об'являється досліджуваному. За даним прикладом: $52 + 169 = 221$ мм.

23. Ефективність корекційного втручання кори великого мозку виражаємо у вигляді відсотка, який являє собою частку від ділення різниці сум помилок, зроблених **обом руками**, з корекцією і без корекції на суму без корекції: $((576 - 221)/576) * 100 = (176/345) * 100 = 61,63\%$.

Цей результат свідчить, що втручання кори обох півкуль мало ефективність 61,63 %, тобто знизило суму відхилень на 61,63 %.

24. Середнє значення: права рука, кора лівої півкуль, без корекції: $231/10 = 23,1$ мм у середньому на кожну спробу.

25. Середнє значення: ліва рука, кора правої півкуль, без корекції: $345/10 = 34,5$ мм у середньому на кожну спробу.

26. Середнє значення: обидві руки, кора обох півкуль, без корекції: $576/20 = 28,8$ мм у середньому на кожну спробу.

27. Середнє значення: права рука, кора лівої півкуль, з корекцією: $52/10 = 5,2$ мм у середньому на кожну спробу.

28. Середнє значення: ліва рука, кора правої півкуль, з корекцією: $169/10 = 16,9$ мм у середньому на кожну спробу.

29. Середнє значення: обидві руки, кора обох півкуль, з корекцією: $221/20 = 11,05$ мм у середньому на кожну спробу.

30. Середнє значення: обидві руки, кора обох півкуль, з корекцією і без: $221/20 = 11,05$ мм у середньому на кожну спробу $(576 + 221)/(20+20) = 19,925$ мм.

31. Дисперсія: права рука, кора лівої півкуль, без корекції: 384,99 мм.

32. Дисперсія: ліва рука, кора правої півкуль, без корекції: 635,83 мм.

33. Дисперсія: обидві руки, кора обох півкуль, без корекції: 517,75 мм.

34. Дисперсія: права рука, кора лівої півкуль, з корекцією: 45,51 мм.

35. Дисперсія: ліва рука, кора правої півкуль, з корекцією: 181,66 мм.

36. Дисперсія: обидві руки, кора обох півкуль, з корекцією: 143,63 мм.

37. Дисперсія: обидві руки, кора обох півкуль, з корекцією і без: 402,99 мм.

38. Сила тиску кори лівої півкуль визначається за сумою мм у напрямі наближення до нульового результату при корекції: $8 + 16 + 4 + 10 = 38$ мм.

39. Коефіцієнт сили тиску лівої півкуль — це відношення сили тиску кори лівої півкуль до суми помилок (відхилень), зроблених правою рукою за умови корекції кожної спроби: $38/52 = 0,7308$.

40. Сила тиску кори правої півкуль визначається за сумою мм у напрямі наближення до нульового результату при корекції: $5 + 15 + 20 + 10 + 15 = 65$ мм.

41. Коефіцієнт сили тиску правої півкуль — це відношення сили тиску кори правої півкуль до суми помилок (відхилень), зроблених лівою рукою, за умови корекції кожної спроби: $65/169 = 0,3846$.

Це свідчить про те, що відносна сила тиску кори правої півкуль майже у 2 рази слабкіша за таку у кори лівої півкуль.

42. Коефіцієнт сили тиску кори обох півкуль — це відношення сили тиску кори обох півкуль до суми помилок (відхилень), зроблених **обом руками**, за умови корекції кожної спроби: $103/221 = 0,4661$.

43. Коефіцієнт асиметрії сили тиску кори обох півкуль: $38/65 = 0,5846$.

44. Сила тиску кори обох півкуль визначається за сумою мм у напрямі наближення до нульового результату при корекції та

виконанні правою і лівою руками: $38 + 65 = 103$ мм.

45. Тривалість тиску кори лівої півкулі: 120 сек.

46. Тривалість тиску кори правої півкулі: 100 сек.

47. Коефіцієнт асиметрії тривалості тиску кори обох півкуль: $120/100 = 1,2$.

48. Потенціал відновлення функціональної здатності кори лівої півкулі визначається за сумою мм у напрямі віддалення від нульового результату при корекції: 30 мм.

49. Коефіцієнт відновлення функціональної здатності кори лівої півкулі — це відношення суми мм у напрямі віддалення від нульового результату до суми всіх результатів (без урахування знаку) при корекції та роботі правою рукою: $30/52 = 0,5769$.

50. Коефіцієнт відношення рівня тиску до рівня відновлення кори лівої півкулі — це відношення суми мм у напрямі наближення до нульового результату до суми віддалення (без урахування знаку) при корекції та роботі правою рукою: $38/30 = 1,2667$.

51. Потенціал відновлення функціональної здатності кори правої півкулі визначається за сумою мм у напрямі віддалення від нульового результату при корекції: 60 мм.

52. Коефіцієнт відношення рівня тиску до рівня відновлення кори правої півкулі — це відношення суми мм у напрямі наближення до нульового результату до суми віддалення (без урахування знаку) при корекції та роботі лівою рукою: $65/60 = 1,0833$.

53. Коефіцієнт відновлення функціональної здатності кори правої півкулі — це відношення суми мм у напрямі віддалення від нульового результату до суми всіх результатів (без урахування знаку) при корекції та роботі лівою рукою: $60/169 = 0,3550$.

54. Коефіцієнт асиметрії відновлення функціональної здатності кори лівої і правої півкуль: $30/60 = 0,5000$.

55. Відношення сили тиску кори лівої півкулі до потенціалу відновлення її функціональної здатності: $38/30 = 1,2667$.

56. Відношення сили тиску кори правої півкулі до потенціалу відновлення її функціональної здатності: $65/60 = 1,0833$.

57. Тривалість відновлення функціональної здатності кори лівої півкулі при корекції: 80 сек.

58. Тривалість відновлення функціональної здатності кори правої півкулі при корекції: 60 сек.

59. Коефіцієнт асиметрії тривалості відновлення функціональної здатності кори обох півкуль при корекції: $80/60 = 1,3333$.

60. Рівень тону м'язів згиначів при роботі правою рукою з корекцією — це сума позитивних результатів (мм) при корекції: 32 мм.

61. Рівень тону м'язів згиначів при роботі лівою рукою з корекцією — це сума позитивних результатів (мм) при корекції: 139 мм.

62. Коефіцієнт асиметрії тону м'язів згиначів правої та лівої рук: $32/139 = 0,2302$.

63. Рівень тону м'язів розгиначів при роботі правою рукою при корекції: -20 мм.

64. Рівень тону м'язів розгиначів при роботі лівою рукою при корекції: -30 мм.

65. Коефіцієнт асиметрії тону розгиначів правої та лівої рук: $20/30 = 0,6667$.

66. Коефіцієнт балансу тону м'язів згиначів та розгиначів правої руки при корекції: $32/20 = 1,6000$.

67. Коефіцієнт балансу тону м'язів згиначів та розгиначів лівої руки при корекції: $139/30 = 4,6333$.

68. Статистичність кори лівої півкулі — це кількість успішних результатів, після яких починається збій при роботі правою рукою: $(1 + 3)/2 = 2$.

69. Статистичність кори правої півкулі — це кількість успішних результатів, після яких починається збій при роботі лівою рукою: 1.

70. Коефіцієнт асиметрії статистичності кори обох півкуль: $2/1 = 2,0000$.

71. Самозахопленість кори лівої півкулі, мм: $30/2 = 15$.

72. Самозахопленість кори правої півкулі, мм: $64/2 = 32$.

73. Коефіцієнт асиметрії самозахопленості: $15/32 = 0,4688$.

74. Самозахопленість кори обох півкуль, мм: $(30 + 64)/4 = 23,5$ мм.

75. Коефіцієнт навчаємості — це відношення суми помилок (без урахування знаку) зроблених правою рукою за перші 5 спроб до суми помилок за другі 5 спроб при корекції: $42/10 = 4,2000$.

76. Коефіцієнт навчаємості — це відношення суми помилок (без урахування знаку) зроблених лівою рукою за перші 5 спроб до суми помилок за другі 5 спроб при корекції: $120/49 = 2,4490$.

77. Коефіцієнт асиметрії обох півкуль за критерієм навчаємості: $4,200/2,4490 = 1,7150$.

Отже, процедура у 40 спроб продукує 77 показників діяльності кори обох півкуль великого мозку окремо і разом. За цими показниками можна оцінювати індивідуальні особливості функціонування (збудження) та відновлення (гальмування) кори лівої та правої півкуль у взаємодії з їхньою підкоркою, типологічний та сиюхвилинний (ситуативний) стан цих процесів. Тестування дає можливість також виміряти потужність процесів збудження та гальмування кори, тісноту зв'язку між корою та підкоркою у лівій та правій півкулях, їх асиметрії та наявність можливих функціональних чи органічних перешкод такого зв'язку. Коефіцієнти асиметрії свідчать про наявність недорозвиненості мозолистого тіла центрального мозку, що дуже важливо для діагностики синдрому АСС (Agenesis Corpus Callosum), особливо у його прихованих формах. Метод дає можливість протягом 20 сек визначити правдиві чи ні відповіді на будь-які запитання, оскільки чим нещиріша відповідь, тим більше відхилення від 0 результату очікується у спробі. Це пов'язано з тим, що питання, яке торкається прихованої інформації, завжди викликає хвилю збудження у корі великого мозку та розосередження щодо виконання самої тестової спроби. Навіть при ретельному тренуванні збудження може зберігатись кілька десятків секунд. При цьому метод дає змогу визначитись, якій руці і якій відповідній їй протилежній півкулі слід віддати перевагу і на якому різновиді пам'яті (образному, чи вербальному) міститься приховувана інформація.

Таким чином, з запропонованим методом отримуємо поліфункціональну систему пси-

хофізіологічної оцінки стану кори та підкорки півкуль великого мозку, а також характеристику їх асиметрії та взаємодії. Метод надзвичайно важливий для тестування стану нервово-м'язового апарату у спортсменів, визначення балансу та наступної його корекції м'язів згиначів та розгиначів, а також м'язів, які відхиляють результат вліво чи вправо. Метод здатен виявити найперспективніших талановитих спортсменів і зробити попередній їх відбір, а також діагностувати стани перетренування, фізичного або нервового виснаження чи професійного психологічного вигорання без тривалого заповнення важких для виконання і наступного аналізу багатокомпонентних опитувальників, у відповіді на які втручається потужний елемент суб'єктивності досліджуваного.

При цьому метод не вимагає будь-яких інструментів, виконується без будь-яких застережень в умовах повної безпеки досліджуваних. Він не залежить від впливу суб'єктивних нашарувань досліджуваного і експериментатора і може бути запропонованим у багатьох сферах практичної діяльності людини, у медицині, фізіології вищої нервової діяльності, психології, навчанні, спорті, науковій діяльності тощо.

Найближчим часом буде запропонована комп'ютерна програма, яка автоматично здійснюватиме розрахунки усіх розроблених показників цього тесту.

Література

1. Седаков И. А. Экспресс-методика билатерального тестирования индивидуально-типологических свойств высшей нервной деятельности человека / И. А. Седаков, А. Пискунов, В. Трошихин. — К., 2013. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://users.i.kiev.ua/~agr1/mpr.html>
2. Седаков І. О. Синхронна асиметрія кистьових зусиль як периферичне відображення типів міжпівкульової асиметрії [Текст] / І. О. Седаков, В. І. Ничипорук, В. А. Галайчук, В. І. Єщенко, А. І. Єна, В. І. Дудко // Проблемы военного здравоохранения и пути его реформирования: Сб. науч. трудов. — К.: Логос, 1998. — С. 65–69.
3. Чуприков А. П. Влияние полушарий головного мозга на функциональные системы организма [Текст] /

А. П. Чуприков, И. А. Палиенко // Функциональная межполушарная асимметрия. Хрестоматия. — М.: Науч. мир, 2004. — С. 677–689.

4. Чуприков А. П. Проблемы леворукости: Учеб. пособие [Текст] / А. П. Чуприков, Е. А. Волков. — Николаев: Атолл, 2004. — 87 с.

Обґрунтовується новий, безпечний для досліджуваних та не залежний від впливу суб'єктивних нашарувань досліджуваного й експериментатора, метод діагностики стану кори і підкорки півкуль великого мозку, як окремо, так і у їхній взаємодії. 77 показників характеризують різні функції кори і підкорки, тісноту зв'язку між ними та між півкулями, їхню асиметрію, потужність тиску і втомлюваність кори при тривалому напруженні, стан процесів гальмування та збудження кори та багато інших важливих показників діяльності великого мозку.

Обосновывается новый, безопасный для испытуемых и не зависящий от влияния субъективных наслоений исследуемого и экспериментатора, метод диагностики состояния коры и подкорки полушарий головного мозга, как отдельно, так и в их взаимодействии. 77 показателей характеризуют различные функции коры и подкорки, тесноту связи между ними и между полушариями, их асимметрию, мощность давления и утомляемость коры при длительном напряжении, состояние процессов торможения и возбуждения коры и многие другие важные показатели деятельности большого мозга.

Substantiates a new, safe for subjects and independent of the influence of subjective layers investigated and experimenter, method of diagnosis status crust and subcortical cerebral hemispheres, both individually and in their interaction. 77 indicators characterizing the various functions of the cortex and subcortical, the closeness of the connection between them and between the hemispheres, their asymmetry, power pressure and fatigue during prolonged stress cortex, the state of the processes of inhibition and excitation of the cortex, and many other important indicators of the brain.

Надійшла 14 березня 2014 р.

THE STATUS OF THE PROFESSION OF A SPEECH THERAPIST IN GREAT BRITAIN AND FRANCE

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 173–175

Завдання та обов'язки логопедів, а також умови їх роботи (години роботи, заробітна плата, компетенція) залежать від статусу цієї професії, типу закладу, в якому вони працюють, і положень, що зазначені у договорі з його / її роботодавцем. Таким чином, важко вказати відмінності в змісті роботи та оплаті праці логопедів лише на основі положень, передбачених Департаментом освіти і Департаментом охорони здоров'я.

The profession of a speech therapist is described with the use of different terms in individual languages, e.g. in English as a *Speech and Language Therapist* – SLT; in French as an *orthophoniste*.

In general, materials from the Bureau of Research were used in the project is:

- Bublewicz, B. (2013). *Informacje na temat statusu zawodu logopedy w Wielkiej Brytanii, Francji, Szwecji, Norwegii oraz w Czechach*. Biuro Analiz Sejmowych. Opracowanie zostało przygotowane w oparciu o informacje zawarte na serwerze Stałego Komitetu Łącznikowego Logopedów Unii Europejskiej-CPLOL-Comite' Permanent de Liaison des Orthophonistes/ Logopédes de l'Union Européenne (<http://www.cplol.org>).
- Brin, F. Courrier, C. Lederlé. Masy, V. (2004). *Dictionnaire d'Orthophonie*. Ortho ÉDITION. Service d'Édition de la Fédération Nationale des Orthophonistes.
- Grabias, S. (1997a). *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin.
- Kaczmarek L. (1991a). *Model opieki logopedycznej w Polsce*. Gdańsk. Gdański Związek Logopedów.
- Milewski, S. (2012) *Logopedia XXI wieku*. W. S. Milewski, K. Kaczorowska-Bray (red.), *Logopedia wybrane aspekty*

historii, teorii i praktyki. Gdańsk. Harmonia Universalis.

- Konczanin, M. (2010). *Logopedzi w krajach Unii Europejskiej*. Lublin. Polskie Towarzystwo Logopedyczne. *Biuletyn Logopedyczny*, s. 30.
- Polański, K. (red.) (1993). *Encyklopedia Językoznawstwa Ogólnego*. Wrocław.
- Skorek, M. E. (2005). *Z logopedią na ty*. *Podręczny słownik logopedyczny*. Kraków.

In Great Britain and France a speech therapist is a paramedical regulated profession. In these countries there is no division into teachers-speech therapists employed by the Department of Health Service, and speech therapists employed on different conditions by the Department of Health Education, although SLTs work both in health service institutions, and education and social care institutions (also in prisons). The tasks and obligations of speech therapists, as well as their work conditions (hours of work, salary, competences) depend on the status of this profession, the type of institution in which they work, and terms specified in a contract between an SLT and his/her employer. Thus, it is not possible to indicate the differences in the employment and remuneration of speech therapists on the basis of articles specified by the Department of Education and the Department of Health Service.

Below you can find information about the status of the profession of a speech therapist in Great Britain and France.

GREAT BRITAIN

The tasks of SLTs include [1]:

- the diagnosis of developmental speech defects and difficulties in communication;
- the assessment and carrying out therapy for persons with problems in swallowing and communicating which result from various causes (birth defects such as palatoschisis, or acquired defects, e.g. after a stroke)
- developing, conducting, and revising appropriate therapeutic programmes;
- counselling for carers and training other specialists (e.g. teachers) in speech therapy;
- assessment of the communication environment of the client;
- monitoring and assessment of client's progress;
- individual work and group work;
- keeping the documentation of the client and securing its confidentiality; this includes notes and information for the client, carer, and other specialists;
- work time management, taking into consideration priority matters, the queue of patients, successes in therapy, referring to other specialists, and taking care of the matters of service users;
- cooperation with other interested persons in order to increase the effectiveness of the therapy.

The tasks of speech therapists in senior positions include [1]:

- review of personal professional development in a group of colleagues;
- support and supervision of the work of younger colleagues and speech therapist assistants;
- determination of organisational and personal goals;
- planning and conducting of therapeutic sessions;
- research into the effectiveness of provided services through the comparison of statistical data, financial data, etc.

The majority of 10 000 speech therapists (over 90 % are women) in Great Britain is employed by NHS (National Health Service). As a rule, local education authorities and individual schools contract speech therapists from NHS to conduct programmes with the number of lessons specified in hours. As an exception the education authorities and individual schools use the services of SLTs who work in charities, or the services of private companies which provide speech therapy services and have signed contracts with NHS.

A speech therapist who works full time for NHS works 37,5 hours a week (with a possibility of some additional hours as needed), usually in several places (health care centre, hospital, school, institutional care), and has to be prepared for a few local trips weekly (daily). Typical working time is 9.00 a.m. – 5.00 p.m. [1].

The remuneration of a novice speech therapist employed in NHS is about £21 200 a year. Within a short space of time this amount can increase up to £25 500–£34 189. Other employers, such as public benefit institutions in senior positions earn £36 552–£46 374, and in positions with significant managerial duties they can earn the amount of £55 000–£58 000 (MPs' salary is £65 738. Cf. Members' pay, pensions and allowances, Factsheet M5, Members Series, Revised July 2011) [1].

Work in the profession of a speech therapist requires the completion of 3–4 years of study at a basic level. Persons educated in fields related to speech therapy can obtain the diploma of a speech therapist after the completion of 2-year postgraduate studies [2]. Only the completion of studies according to the curricula approved by *Health Professions Councils* entitles to perform the profession of a speech therapist and speech and language therapist.

FRANCE

The tasks of SLTs include:

- initial assessment of the problem with articulation and expression;
- determination of a speech therapy programme;
- conducting speech therapy;
- keeping the documentation of the client and securing the confidentiality of medical data.

Speech therapists work under the supervision of specialists: phoniatrists or otolaryngologists. The work of an SLT not closely connected with school. There is even a discussion whether, in view of the articles which regulate this profession, they can perform their tasks in school, especially as lessons [3].

About 15 000 SLTs are in practice in France (over 96 % are women) About 80 % SLTs are self-employed, about 20 % are employed in various health care structures, especially in social and medical services, such as *SESSAD (Service d'Éducation Spéciale et de Soins à Domicile)* or *SSEFIS (Service de Soutien à l'Éducation Familiale et à l'Intégration Scolaire)* (SSEFIS looks after hearing-impaired children) [4].

The standards of work of speech therapists employed in public health service are specified by the articles concerning public health service, while the standards of work of self-employed speech therapists are regulated by the provisions of the conventions between the associations of speech therapists and health insurance funds (Caisses D'assurance Maladie) [4].

After four years of practice in public health service, a speech therapist can within a year prepare a diploma of a health service manager (diplôme de cadre de santé), and after another three years of practice take part in a competition to obtain the title of a speech therapist senior health service manager (orthophoniste cadre supérieur de santé), which allows to assume senior managerial positions in health service [5].

In public health service the monthly salary of a speech therapist depends on the position and qualifications [6]:

Position	Initial salary (Euro)	Final salary (Euro)
Speech therapist	1411	2178
Specialist in speech therapy	1868	2414

Speech therapist health manager	1799	2824
Speech therapist senior health manager	2507	3031

The remuneration of self-employed speech therapists who work full-time reaches the amount of 20 500 Euro a year [6]. On average, a speech therapist works 51 hours a week [7]. Their services are priced as per the price list of the professional association of speech therapists, from 28,8 Euro for an hour of speech therapy consultation up to 72,00 Euro for an hour of specialist therapy [7].

Bibliography

1. Speech and language therapist: Salary and conditions. — [Electronic resource]. — Access mode: www.prospects.ac.uk
2. Speech Therapy Courses. How do I become a speech therapist? — [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.speech-therapy-information-and-resources.com/speech-therapy-education.html>
3. Statut des orthophonistes et intégration scolaire. Les orthophonistes à l'école. — [Electronic resource]. — Access mode: [www.scolaritepartenariat.chez-alice.fr](http://www.scolaritepartenariat.chez-alice.fr/www.scolaritepartenariat.chez-alice.fr)
4. JORF n°67 du 19 mars 2004 page 5328 texte n° 29. Avenant à la convention nationale destinée à organiser les rapports entre les orthophonistes et les caisses d'assurance maladie. — [Electronic resource]. — Access mode: www.legifrance.fr
5. Fiche métier orthophoniste. — [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.onisep.fr/Ressources/Univers-Metier/Metiers/orthophoniste>
6. La rémunération des orthophonistes. — [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.devenir-orthophoniste.fr>
7. Le métier d'orthophoniste. — [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.devenir-orthophoniste.fr>

Summarizes the information about the status of the profession of a speech therapist in Great Britain and France.

Узагальнена інформація про стан професії логопеда у Великобританії та Франції.

Обобщена информация о состоянии профессии логопеда в Великобритании и Франции.

Надійшла 20 березня 2014 р.

**METHODS USED IN STIMULATING SPEECH DEVELOPMENT
IN CHILDREN**

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 176–181

Speech therapy is an interdisciplinary study. Therefore, it should not be surprising that it draws from various disciplines. The key role in the process of supporting speech development is played not only by people, but also by the methods and programs that they implement in their work.

Proper development of speech has influence on the global development of a child's personality. A child discovers the surrounding world thanks to the ability to understand speech. The ability to produce speech allows children to express their observations, emotions, desires. Speech development in children is accelerated by frequent verbal contact. Negligence in this matter may cause speech delay or speech impediment. Speech disorders occur when the phonetic norm of a given language is disrupted. These disorders include a wide array of norm deviations, starting with small problems in producing sounds of speech, up to serious disorders that hinder contact with the environment and cause maladaptation of an individual to social life. Speech disorders do not include features of early child speech, which are a normal sign of its immaturity. Parents can provide their child with optimal conditions for proper speech development from the very moment of birth. They spend most of the time with the child and therefore have the greatest opportunity to influence his or her development. They are also the first and the most important role models, which the child will try to follow. The role of teachers in developing speech is also considerable, especially when it comes to young children who spend most of the day in school. Combining the activities of teachers and parents results in improvement of speech development, which in turn contributes to child's verbal communication skills.

The progress of the author's research in the preparation of the article significantly affected or made factual basis for research, information, and ideas that they contain particular materials the following publications:

- M. Młynarska, T. Smereka Psychostymulacyjna metoda kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia w Logopedia. Teoria i praktyka red. M. Młynarska, T. Smereka Agencja wydawnicza a Linea Wrocław 2005, s. 131–156);
- E. Wianecka, Manualne torowanie głosek (MTG), wyd. 1, 2008;
- L. Girolametto, E. Weitzman IT Takes Two To Talk – The Hanen Program for parents; Early language intervention through caregiver training w: Treatment of language disorders in children, red. R. McCauley, M. Fey, P.H. Brookes Publishing, Baltimore 2006, s. 77–103;
- Red. J. J. Błeszyński Alternatywne i wspomagające metody komunikacji Impuls, Kraków 2008.

Research conducted by speech therapist shows that over 60 % of pre-school and primary school children needs aid in achieving proper articulation. Because of that, stimulation of speech development has become a part of methods and therapeutic programs used by specialists. Perceiving speech development stimulation as an opportunity to reveal developmental possibilities in the field of speech stems from the

postulates of humanistic psychology. Speech therapy is an interdisciplinary study. Therefore, it should not be surprising that it draws from various disciplines. The key role in the process of supporting speech development is played not only by people, but also by the methods and programs that they implement in their work.

There are many methods that may be used both to support and to develop speech in children. I will briefly describe some of them.

1. Psychostimulating method of formation and development of speech and thought

Programs and methods that support speech development include *Dyna-Lingua M. S.* method, former known as *Psychostimulating method of formation and development of speech and thought*, designed by a speech therapist M. Młynarska and a psychologist T. Smereka. The psychostimulating method is universal, because it is not limited to one type of disorder. The main aim of this method is to elicit and reinforce spontaneous verbal activity (SVA), which occurs when a child talks because he or she wants to, without any additional reinforcement or instructions. Spontaneous verbal activity may present itself in two forms: expressive and communicative. The expressive form is a verbal expression of thoughts, feelings, sensations and other psychological states. The communicative form, on the other hand, consists of statements aimed at other people. For the SVA to appear, four initial conditions must be met:

1. Proper anatomical structure of the central nervous system, sensory organs and speech organs;
2. Proper functioning of the abovementioned systems;
3. Proper speech stimulation from the social environment;
4. Basic psychological comfort, resulting from good health and feeling of physical and social safety of a child.

Three types of activities are used to elicit or reinforce the SVA in children treated with this kind of therapy. These include:

1. Activities aimed at diminishing limitations in the SVA. These include the following techniques:

- energizing exercises;

- voice and breathing exercises;
- vibration exercises.

2. Activities aimed at reinforcing the motivation to speak, which include:

- “thinking out loud”, which is the foundation of this method;
- paratheatrical games;
- visual, sound, verbal, motion incentives that support the elicitation or reinforcement of connotations between words and senses;
- thematic games.

3. Activities aimed at facilitating speech, such as:

- rhythmic gestures;
- motion creations;
- self-expressive techniques;
- articulation exercises specific for this method.

Speech impediment may be a potential stress factor not only for the child who suffers from it, but also for his or her family. The psychostimulating method makes use of two main sources of positive psychic energy of a child, thus creating a joyful climate of therapy. It draws from a specific technique of positive influence on body and mind – psychostimulating relaxation. It reduces the so-called muscle blockades in order to relax tension of muscles in particular parts of the body (neck, shoulders, abdomen), which occurs as a result of chronic stress caused by problems with communication.

Energizing exercises – they are based on patterns of animal behaviors or human activities. Body movement is controlled by a holistic image, which facilitates integration and coordination of the muscle apparatus. The set of the energizing exercises consists of three groups of activities:

- warm-up – a preparation for play;
- body position exercises – they are supposed to give the child a feeling of firm position of its feet on the ground;
- coordination exercises – they raise awareness of and control over motion, improve the cooperation of both cerebral hemispheres.

Voice and breathing exercises – they should follow relaxation. These are done in the supine

position, on a stool or on a vibration board. During the exercise the child produces the sound aaa or uuu, while the therapist presses on the lower parts of the child's ribs (so-called push-ups). There follows another vibration exercise, so-called 'little hammers' – the therapist gently taps the child with fists on the back, going up and down the spine. The child produces a sound which starts vibrating. This is funny and interesting for children and quite often ends in laughter, which amplifies vocal resonance. This exercise allows to set the voice and helps to reinforce diaphragmatic or lower ribs breathing, which is the best type of breathing when it comes to mental comfort.

'Thinking out loud' technique – during the session the therapist has to speak all the time, describe and comment on the current situation, activities, pictures. Some of the sentences or words that we want to embed in the echoic memory of the child should be repeated many times. We can also use thematic or paratheatrical games.

Rhythmic gestures and motion creations which involve extensive, smooth movement of hands that accompany speaking. Each of the vowels has its own gesture, which is presented during the class. When children practice the articulation of words, they make the gestures. Rhythmic gestures are supposed to support the flow of speech, the melody and the rhythm. They highlight the role of vowels, thus improving the whole clarity of speech.

Speech therapy method should include such forms of exercises and activities which engage parts of the brain responsible for speech. The form of the exercises and activities has to be directly connected with speech. They can be implemented even in children with speech impediments such as stuttering or in children who do not speak at all. The forms and techniques should be adjusted to individual needs and abilities of a child.

Verbotonal method

The aim of therapy for small children, especially those with hearing impairment, is to elicit voice production and to stimulate residual hearing through auditory training. One of the ways to do it is the verbotonal method created by

P. Guberina. The verbotonal method is aimed at and used in children with hearing impairment, from the moment of diagnose up to the moment they enter school. This method is based on the relation between speech and movement. It makes use of sound amplification devices which improve the quality of hearing. These include: SUVAG units, microphones, headphones, pelota and vibrating floor. Each vowel and consonant is associated with a prop used for eliciting and reinforcing a particular sound. For example, the vowel [u] is associated with a spinning top, the vowel [e] – with cups, and the consonant [f] with a feather. Children make their own associations between an object, a prop and a sound (e.g. uuu), and quite often when they see a given object they produce the sound associated with it on their own. The therapy with the verbotonal method includes working on the body, developing proper tension and relaxation of muscles. Each exercise should start with tension and relaxation, but the last element of the series of movements should express the tension of a given syllable. Body movements are used not only to produce syllables, but also to understand sentences without the need to read lips. Another technique used in the verbotonal method is the musical rhythm. The phonetic rhythm is accompanied by movements. The rhythm is based on a combination of nursery rhymes and body movements and is appropriate for the articulation and perception of speech sounds. The method makes use of the natural rhythm of nursery rhymes, because they constitute a rhythmical, musical stimulation.

The aim of the musical rhythm is to create a correlation between the articulation and the sound. The child may not pronounce the sound or mispronounce it, but he or she potentially has the ability to repeat rhythm. At the beginning, the child works on elicitation of voice and its proper setting, on prosody of speech.

The verbotonal method makes use of a special set of exercises which influence motor development of the child and its sense of balance.

It takes two to talk Program

It takes two to talk Program was designed by a speech therapist Alaya Manolson in the Canadian Hanen Centre in Toronto. The pro-

gram is aimed at parents of young children, from birth to pre-school age who have been identified or may be suffering from language delay resulting from developmental disorders or disruptions. The main techniques used in the program are observation, waiting and listening. To facilitate entering into the process of linguistic communication it is recommended for the parents to maintain eye contact with the child, stay physically close and follow the child's lead and encourage his or her interests, without imposing physical activity upon them. The program emphasizes the importance of keeping balance between the amount of adult's speech and children's speech. Important techniques used in this program include: signaling who should be speaking next, asking proper questions, naming objects, repeating statements and explaining things.

In-Depth Cellular Music Therapy

In-Depth Cellular Music Therapy makes use of the natural sound wave. It is a newly-discovered, highly effective method of curing even the most severe illnesses. This method allows fighting around 250 various disorders and brings inner peace and joy, because the feeling of happiness appears along with the vibration of sound. The sound waves of particular frequencies are produced by simple instruments — tuning forks. Everybody can use them, regardless of their knowledge of music or the severity of illness. This makes tuning fork an easy and pleasant therapy tool which is completely safe and has no side effects. The techniques of In-Depth Cellular Music Therapy were designed on the basis of physics, where the ENERGY acts as the dominant force. The therapy is based on tuning body cells and organs to their scientifically discovered frequency of health — a balanced frequency found in a suitable tuning fork. The cancer cells are weak and undergo oncolysis because of the LACK OF TUNING to particular frequencies. These destructed tumor cells are then removed from the body with toxins. Healthy cells remain intact, and even nourished. Thanks to that this method is non-invasive, brings positive results to all the body cells and therefore, improves the general state of a person almost immediately.

In-Depth Cellular Music Therapy may be used in treating:

- speech disorders and speech impediments
- dyslexia
- ADHD
- autism
- genetic defects, etc.

Castillo Morales Orofacial Regulation Therapy

The most common rehabilitation method for orofacial disorders is the orofacial regulation therapy created by Castillo Morales, an Argentinian rehabilitation specialist. Patients who qualify for this kind of therapy show:

- breathing disorders;
- sucking, swallowing, chewing disorders;
- tongue protrusion disorders;
- excessive production of saliva;
- wrong position of the jaw.

In general, the Castillo Morales method may be used in treatment of all neuromotor orofacial dysfunctions, starting from the first days after birth. This method combines the elements of sensory rehabilitation, speech and gymnastics exercises, activation of mimic muscles in seven face trigger points and jaw orthopedic treatment.

Working with young children should be based on an individual speech disorders prevention program, which should include the following activities:

1. Stimulation of the sensory-motor coupling, with particular emphasis on the sense of balance, proprioceptive system and exteroceptive sensation.
2. Vibration massage which relieves abnormal muscle tension.
3. Physical therapy that stabilizes body posture and stimulates the orofacial area.
4. Intraoral stimulation which recreates the reflexes in the orofacial area (e.g. after removing a probe).
5. Exercises with the vestibular oral screen which regulate nasal breathing and improve tension of the orbicularis oris muscle.
6. Forming the ability to eat properly in children with abnormal muscle tension.
7. Regulation of muscle tension with the use of infant massage.

This method is applied mostly in children with genetic and neurological defects (e.g. Down syndrome, cerebral palsy and other developmental disorders). It can also be used in adults with facial asymmetry or facial nerve paralysis. Proper therapeutic manipulation helps to relax and normalize tension in the abovementioned muscle groups and allows to coordinate the process of speech with breathing.

This method not only improves oral functions, but also has influence on the general improvement of a child's physiognomy. Using this method enhances the functioning of articulation organs and facilitates the development of speech.

Techniques used in therapy:

- touching
- brushing
- rubbing
- vibrations
- pressure

The Castillo Morales method consists of:

- modeling – exercises that prepare particular muscle groups for massage
- therapeutic exercises:
 - which prepare for proper swallowing,
 - which stimulate the neuromotor face trigger points and therefore activate mimic muscles and evoke movements connected with swallowing, chewing, articulation, closing lips and tongue retraction.

Neuromotor face trigger points:

1. Glabella point
2. The most external point of the orbicular rim
3. Alare point
4. Upper lip point
5. Labial angle vertex
6. Chin point
7. Oral bottom point

(Pictures from the website: <http://poradnik-logopedyczny.pl/komunikacja-alternatywna/komunikacja-alternatywna/244/fonogesty.html>)

The effects of the Castillo Morales method include:

- regulation of breathing;
- regulation of body muscles tension and orofacial muscles tension;
- closing mouth;
- control over saliva production;
- retraction and lifting of the tongue;
- activation and improvement of sucking, chewing and swallowing;
- improvement of the articulation.

Resume. Above presented a few methods that may be used in speech therapy for children to stimulate the development of speech or to improve the situation of children with speech disorders. Above all, these methods are an opportunity for those patients (both adults and children), for whom traditional speech therapy proved to be unsuccessful. A comprehensive therapeutic program may help such people and open new doors for modern speech and language therapy.

It has to be made perfectly clear that it is not about rejecting traditional speech therapy methods. It is, however, worth introducing innovative methods that enhance our 'gray matter', improve the effectiveness of therapy and speed up the expected progress. This approach seems to be very up-to-date – not only because patients need it, but also because it allows to reduce the cost of treatment.

Analyzed a few methods that may be used in speech therapy for children to stimulate the development of speech or to improve the situation of children with speech disorders. It is shown that the methods are an opportunity for those patients (both adults and children), for whom traditional speech therapy proved to be unsuccessful.

Проаналізовано кілька методів, які можуть бути використані в логопедії для дітей, щоб стимулювати розвиток мови або для поліпшення становища дітей з порушеннями мови. Показано, що методи є можливістю для тих пацієнтів (дорослих і дітей), щодо яких традиційна логопедія виявилася безуспішною.

Проанализированы несколько методов, которые могут быть использованы в логопедии для детей, чтобы стимулировать развитие речи или для улучшения положения детей с нарушениями речи. Показано, что методы являются возможностью для тех пациентов (взрослых и детей), в отношении которых традиционная логопедия оказалась безуспешной.

Надійшла 21 березня 2014 р.

DRAMA FOR PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 182–186

Самовираження і символізм є конституальними властивостями кожної людини, що дає можливість їй повноцінно діяти в навколишньому світі. Драма є потужним фактором розвитку таких властивостей.

Jean-Ovide Decroly observed children with speech deficiencies, and that led him to further studies in the fields of psycho and sociolinguistics. These studies forced him to question the omnipotence of the word and led him to the creation of his own concept of expression. Decroly came to believe that traditional systems glorify verbal education. He, in turn, proposed a broad definition of language as the notion of expression encompassing individual's exteriorization and internal concretization, thanks to which each human being is able to assimilate the elements of the outside world. His broad definition of language comprised a system of signs "at once physical, physiological and mental, individual and social". The use of various means of expression in everyday life proves the great importance and value of non-verbal manifestations, referring to articulated language and conventional codes. According to Decroly, language is the expression of emotions through the body (gestures, movement, facial expressions, dance), through vocalization (talking, calling out, singing), through writing (reading, writing, codes), and through art (painting, music, poetry, theatre).

Ernst Cassirer during his studies on language as a form of expression contended that symbolism is the key to the world of man and his culture. After him, "Human culture derives its specific character and its intellectual and moral values, not from the material of which it consists, but from its form, its architectural structure. And this form may be expressed in

any sense material" [1, 56]. Therefore progress in human development is possible regardless of the deficiencies of its sense material. If expression and symbolization are constitutive features of every human being, which enable it to function fully in the surrounding world, then drama is the appropriate method of developing them.

Symbolization and expression. The word "symbol" comes from the Greek "symbolon" [2]. Originally the term meant an object broken in half, where the halves constituted a sign of agreement between those in their possession. The agreement could encompass different areas of life: trade, family bonds, friendship, love or trust.

By W. Kopaliński "Everything that is symbolic, the tendency for multivalence, the constancy and variability, the expression of good and evil, life and death, budding and withering, rising and falling, is on the one hand exoteric and on the other esoteric at the same time, it reveals and obscures. The symbol is characterized by its indefinite character and vagueness; it is often fluid, shifting, full of contradictions, many a time comprehensible only to the insiders" [2, 8]. According to Jung a symbol concerns the "spiritual force, which operates in life and can be recognized only by its results" [3, 26]. It is a part of the language of archetypes, it transforms psychic energy into images, or in Jung's terms 'psychic images'. These images are the reflection and the essence of the dynamics of our psychic life. Symbols appear in dreams, visions, creating a form of individual mythology [4, 23]. Symbols play an important role in personal development,

in the process of individualization. The goal of individualization is the achievement of 'wholeness', inner harmony, which allows for diversification and integration of positive and negative experiences, and making them a part of one's psyche, also through the means of symbolization [5]. Both art and religion use symbols to facilitate understanding of oneself, God and the world. Emotional experiences connected with communing with art (as well as religion) reveals inner images, fantasies, subtle emotions and elusive thoughts. The therapeutic value of symbols arises from their existence outside of reality. By Z. Osiński "During the theatrical symbolic process literally everything, every element and every detail, acquires meaning, gains justified symbolic importance" [6, 182].

Children are able to manipulate symbolic reality without having reached full verbal potential and fluency. Initially the child uses individual symbols discovered through playing. In order to "enter" the role of a mother or father, the child uses objects associated with the particular person (father's mobile phone, cigarettes, mother's lipstick or shoes). Bettelheim [7] analyzes values and symbols found in fairy tales and their meaning in a child's life. He wrote: "The world of fairy tales is filled with symbols, where everything occurs in a symbolic reality. This fact helps the child to better understand the reality surrounding it". Although a fairy tale possesses specific psychological contents (i.e. rejection or cruelty in "Cinderella" and "The Ugly Duckling") it does not describe a specific reality. The events take place in a symbolic realm and time: "once upon a time", "far, far away". Such statements help the child understand the contents of the tale. Children's imagination is filled with an ever growing number of sensations, which become only partially integrated. Some features of reality are perceived adequately by children, while other features are received as imaginative fantasies. This allows them to fill the gaps in the child's understanding of the world tainted by immaturity. Whenever different child fantasies become embodied in fairy tales (the big bad wolf, the evil witch, the fairy-godmother) it enables the child to begin organizing its inner contradictory tendencies [7]. Symbolic fairy tales

develop the child's emotionality and stimulate and enrich the child's imagination.

Symbolism is also present in drama. It is the essence of drama to have a symbolic layer, the experiencing of it and conscious perception of the symbolic matter, as well as finding universal values within drama itself. Besides the symbolic content, symbols appear on other levels; in costumes, decorations and props.

Expression, creative expression to be more exact, is generally described in pedagogic literature in the context of artistic activities. This is also the way it was perceived by supporters of the New Education in Europe and Progressive Education in the United States, who propagated unlimited creative expression during classes concerning music, art, theatre or dance. In contemporary concepts of aesthetic education researchers point out the need of broadening of the scope of expression and creative attitude, and expanding it from artistic areas to other fields of education, both obligatory (school) and extracurricular (outside of school). Researchers like John Guilford and Viktor Lowenfeld maintained that creative abilities (disposition, imagination) of every human being may be developed. This view allowed for new perspectives on educational work. Leon Chancerel and Claudio Desinan believed physical expression to be the most important factor in drama. In their opinion, movement was the primary means of expression, therefore the use of movement should be the main goal in drama in creating one's consciousness or awareness of their body and its movement abilities and potential. During the initial drama session, the participants illustrate stories using sounds, gestures and movement. They discover different characteristics of movement: fluidity, tempo, rhythm, agility. The participants learn to express their emotions through body movements as well as by means of non-verbal communication. The next step in working with drama is the creation and illustration of participants' personal stories using diversified forms of expression. Brian Way proposes a series of exercises based on sensory data, which help arouse the imagination and body awareness. Next, he proposes exercises based on illustrating contradictions. Way believes that contradiction is the basis of dramatic conflict,

which forces participants to search for its resolution expressed through movement. This form of movement is symbolic in nature, which triggers and frees intuition and emotions. Creating various roles during group work, the participants “see” their own experiences treated as personal tragedies, which are perceived as universal in character and common to all through their symbolic generalization. This leads to participants’ distancing themselves from their personal experience. Therefore the result of drama sessions is the feeling of cleansing and relaxation.

Drama vs. dramatherapy. In the 1980s, David Read Johnson applied the developmental approach in dramatherapy. He believed that the developmental paradigm (theories by Erikson, Levinson) is connected with processes occurring during dramatherapy. Johnson describes five significant developmental stages.

1. Structure/organization. Persons with intellectual disabilities often need organization of their surroundings. In dramatherapy the structure is constituted by the place where the sessions take place (the room is always the same with the same arrangement), by the people (always the same group and therapist) and by clearly stated rules.

2. Means of expression. Johnson refers to three stages of development of thinking: Sensomotoric, in which thoughts are represented by body movement and expression; Symbolic, where thoughts are represented by visual and auditory symbols, or by using gesture, posture, or facial expression; Reflexive, where words, language and other abstract symbols appear. Drama uses all of the means of expression mentioned above.

3. Level of complexity of a situation or one’s activity. During drama sessions both the level of activity of a single participant and the relationships among members of the group can differ in complexity. One of the main rules of drama session construction is the gradual raising of difficulty level. The session commences with simple activities and goes on to more complex and difficult ones.

4. Ability to tolerate intense experience without anxiety. Drama allows participants to learn to understand their own emotions better

as well as those of other people. The therapist’s objective is to create a sense of security.

5. Level of relationship complexity among people. Awareness and understanding of other people’s emotions, intentions, opinions or behavior is enhanced during drama sessions. This not only happens because of roles played by participants, but also thanks to the forming of relationships among them. The goal of drama therapy is to reach integration leading to a holistic, flexible and positive experience. Johnson believes that it is possible to use the developmental approach regardless of the group [8].

Are drama and dramatherapy the same method? In fact, both use the same activities. Drama is a kind of pedagogic therapy. The term drama therapy is applied when drama methods are used in working with people with various disabilities and disorders (i.e. psychological) or during rehabilitation. Dramatherapy is a method which uses ‘creative drama’ during therapy focused on personal development, emotional and physical integration. We use the term dramatherapy where theatre is the means of self expression and group interaction, using theatric techniques [9]. Dramatherapy may be broadly applied during medical treatment, education and resocialization. This means that the method, goals, techniques and strategies remain the same. However the scope and level of drama activities may differ.

Chesner A. [10] formulated the rules for drama teachers working with people with learning disabilities. He believed that the following are of greatest significance during sessions:

1. Patience, allowing time for answer or initiation of an activity.
2. Possibility of flexible scenario change (allowing the participant for the completion of the original task/activity).
3. Maintaining of true and honest relationships with participants.
4. Predictability of the course of session.
5. Experimenting, creativity.
6. Respecting personal space and accepting the level of access granted by the participants.
7. Acceptance of the participants’ specific ways of speaking and behavior.
8. Dynamic work tempo.

9. Instruction repetition.

10. Ability to prevent preservative and obsessive behavior.

Following these rules guarantees effective session conduct and creates an atmosphere, in which participants feel comfortable and motivated to participate. Another aspect of great significance is the relationship between the drama therapist and the participants. The course of session influences further development of social and communicative interactions, which depend on positive negotiations, cooperation and empathy on the part of the therapist towards the participants. This means that the therapist also gains a deeper understanding and true respect for the needs and interests of persons with intellectual disabilities. Even if participants do not manifest the need for positive reinforcement, it should be given just the same as while working with groups exhibiting normal development [11].

Some researchers suggest that sometimes it is better not to give ready recipes for task completion [12]. This allows for session participants to approach the task in a more creative and appropriate way, develop their skills and reach the intended goal. Therefore the use of drama and other methods focused on intensified functioning on every level of their activity is crucial while working with participants with intellectual disabilities.

Drama can become a training ground for social interaction or a method of teaching social behaviors through experience for participants with intellectual disabilities. The level of education may concern everyday problems and practical skills, though it is important to initiate the work with subject matter the participants are most familiar with. The greater the intellectual and emotional involvement in the learning process, the more effective are the results and the greater the personal satisfaction of every participant.

The main area of education for persons with intellectual disabilities concerns aspects of everyday life, thanks to which participants engage themselves more deeply emotionally, and therefore more effectively acquire specific skills needed in everyday life. Beginning with basic forms of self-maintenance, through practice of everyday situations such as: shopping, telephone con-

versations or finding themselves under threatening circumstances (calling for ambulance, police or fire brigade). Drama should be a source of joy and satisfaction. Drama session contents should be directed towards and enriched with contents which stimulate personal development and expose the full potential of every participant (educational models based on positive reinforcement) through, among others, realization of needs for affiliation (social interactions within the group, self-affirmation through being accepted by the group) or needs connected with gaining new, diverse and emotionally engaging experiences. To put it simply – to teach specific skills (instrumental needs) [13].

Drama sessions for participants with intellectual disabilities do not differ from those for participants exhibiting developmental norm. The subject content, choice of techniques and scope of tasks may differ. The matter of greatest importance is the preparation of the therapist, which can also aid in methodic session preparation. The following guidelines may come in helpful during synopsis construction, it is therefore important to:

1. To complete no more than three objectives (goals) per session.
2. Gradually raise the difficulty of tasks.
3. Often change the form of activity.
4. Use a fixed (unchanging) order and schema of activities.
5. Pay attention to the individual needs of the participants.

Resume. It may happen that some of the participants with intellectual disabilities will never reach past the initial drama activities. However, if their skills have developed in even the slightest way and the sessions themselves are a source of happiness and leave the participants satisfied by their actions, than it is worth working using drama methods, remembering always that drama is a universal method. Everyone, regardless of the level they are beginning from can use it as a source of joy. A human being develops and functions in the world not only thanks to the activity of its cognitive processes. The constitutive elements of everyone of us are emotions and feelings, which drama helps to develop and gives them direction.

References

1. Cassirer E. An Essay on Man: An Introduction to the Philosophy of Human Culture / E. Cassirer. — Garden City, N.Y.: Doubleday & Company, Inc., 1944.
2. Kopaliński W. Słownik symboli (A Dictionary of Symbols) / W. Kopaliński. — Warszawa: Wiedza Powszechna, 1990.
3. Campbell J. Kwestia bogów / J. Campbell. — Warszawa: J. Santorski & CO Agencja Wydawnicza, 1994.
4. Jung C. G. Archetypy i symbole / C. G. Jung. — Warszawa: Czytelnik, 1993.
5. Dudek Z. W. Psychologia integralna Junga / Z. W. Dudek. — Warszawa: ENTEIA, Wyd. Psychologii i Kultury, 1995.
6. Osiński Z. Współczesny polski "teatr mityczny" / Z. Osiński [Teatr Dionizosa]. — Kraków: Wyd. Literackie, 1972.
7. Bettelheim B. Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni / B. Bettelheim. — Warszawa: PIW, 1985.
8. Bielańska A. Teatr, który leczy / A. Bielańska. — Kraków: Wyd. U.J., 2005.
9. Johnson D. R. Development approaches in drama therapy / D. R. Johnson // The Arts in Psychotherapy, vol. 9, Ankho International Inc. 1982, p. 83–90.
10. Chesner A. Dramatherapy for People with Learning Disabilities: A world of difference / A. Chesner. — London: Jessica Kingsley Publishing, 1995.
11. Szafranska K. Drama w rozwijaniu kompetencji komunikacyjnych u dzieci z zespołem / K. Szafranska. — Warszawa: Aspergera, 2009.
12. Deci E. L. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior / E. L. Deci, R. M. Ryan. — New York: Plenum Press, 1985.
13. Pankowska K. Drama w przekraczaniu granic niepełnosprawności / K. Pankowska, A. Madziara, H. Jaszczyńska-Gzella. — Warszawa: Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2006.

Introduced the subject of drama use as a means of pedagogic therapy in facilitating developmental growth of persons with intellectual disabilities. Drama may constitute a training ground for social interaction or a method of teaching social behaviours through experience. The level of therapeutic work may concern everyday problems and practical skills, though it is important to initiate with subject matter that persons with intellectual or learning disabilities are most familiar with. The main goal of drama is to intensify the functioning of intellectually disabled persons on every level of their activity. Drama is a universal method which can become a source of joy and satisfaction, as well as benefit the development of every human being.

Розглянуто використання драми як засіб педагогічної терапії для осіб з обмеженими розумовими можливостями в сприянні зростанню їх розвитку. Драма може являти собою простір для соціальної взаємодії або методу опанування соціальної поведінки через досвід. Спрямованість терапевтичної роботи може стосуватися повсякденних практичних навичок, при цьому важливо починати з предмета, який для людей з інтелектуальними вадами або проблемами навчання найкраще знайомий. Основна мета драми — активізувати роботу осіб з обмеженими інтелектуальними можливостями на кожному рівні їх діяльності. Драма є універсальним методом, який може стати джерелом радості і задоволення, а також послужувати на користь розвитку кожної людини.

Рассмотрено использование драмы как средства педагогической терапии для лиц с ограниченными умственными возможностями в содействии росту их развития. Драма может представлять собой пространство для социального взаимодействия или методику овладения социальным поведением через опыт. Направленность терапевтической работы может касаться повседневных практических навыков, при этом важно начинать с предмета, который для людей с интеллектуальными недостатками или проблемами обучения лучше всего знаком. Основная цель драмы — активизировать работу лиц с ограниченными интеллектуальными возможностями на каждом уровне их деятельности. Драма является универсальным методом, который может стать источником радости и удовольствия, а также послужить на пользу развитию каждого человека.

Надійшла 20 березня 2014 р.

ДЕЯКІ ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ ДЖЕРЕЛ (Бюлетень ВАК України, № 5, 2009)

Книги: один автор

2. *Коренівський Д. Г.* Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Коренівський Д. Г. — К. : Ін-т математики, 2006. — 111 с. — (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59).

3. *Матюх Н. Д.* Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. — К. : Асамблея діл. кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. — 311 с. — (Ювеліри України ; т. 1).

Книги: два автори

1. *Матяш І. Б.* Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині : історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. — К. : Києво-Могилян. акад., 2005. — 397, [1] с. — (Бібліотека наукового щорічника “Україна дипломатична” ; вип. 1)

3. *Суберляк О. В.* Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. — Львів : Растр-7, 2007. — 375 с.

Книги: три автори

1. *Акофф Р. Л.* Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущей организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. — Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. — XLIII, 265 с.

Книги: чотири автори

2. *Механізація* переробної галузі агропромислового комплексу : [підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл.] / О. В. Гвоздев, Ф. Ю. Ялпачик, Ю. П. Рогащ, М. М. Сердюк. — К. : Вища освіта, 2006. — 478, [1] с. — (ПТО: Професійно-технічна освіта).

Книги: п'ять і більше авторів

1. *Психологія менеджмента* / [Власов П. К., Липницький А. В., Луцихина И. М. и др.]; под ред. Г. С. Никифорова. — [3-е изд.]. — Х. : Гуманитар. центр, 2007. — 510 с.

Багатотомний документ

4. *Кучерявенко Н. П.* Курс налогового права : Особенная часть : в 6 т. / Н. П. Кучерявенко. — Х. : Право, 2002. — Т. 4: Косвенные налоги. — 2007. — 534 с

Матеріали конференцій, з'їздів

1. *Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу* : матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників [“Молодь України і аграрна реформа”], (Харків, 11–13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — Х. : Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2000. — 167 с.

Законодавчі та нормативні документи

1. *Кримінально-процесуальний кодекс України* : за станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2006. — 207 с. — (Бібліотека офіційних видань).

Дисертації

1. *Петров П. П.* Активність молодих зірок сонячної маси: дис. ... доктора фіз.-мат. наук : 01.03.02 / Петров Петро Петрович. — К., 2005. — 276 с.

Автореферати дисертацій

1. *Новосад І. Я.* Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 “Технологія машинобудування” / І. Я. Новосад. — Тернопіль, 2007. — 20, [1] с.

2. *Нгуен Ші Данг*. Моделювання і прогнозування макроекономічних показників в системі підтримки прийняття рішень управління державними фінансами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 “Автоматиз. системи упр. та прогрес. інформ. технології” / Нгуен Ші Данг. — К., 2007. — 20 с.

Частина книги, періодичного, продовжуваного видання

1. *Козіна Ж. Л.* Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. — 2007. — № 6. — С. 15–18, 35–38.

3. *Валькман Ю. Р.* Моделирование НЕ-факторов — основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. — 2007. — № 1. — С. 39–61.

8. *Третьяк В. В.* Возможности использования баз знаний для проектирования технологии взрыв-ной штамповки / В. В. Третьяк, С. А. Стадник, Н. В. Калайтан // Современное состояние использования импульсных источников энергии в промышленности : междунар. науч.-техн. конф., 3–5 окт. 2007 г. : тезисы докл. — Х., 2007. — С. 33.

Електронні ресурси

3. *Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті: (підсумки 10-ї Міжнар. конф. “Крим-2003”)* [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник. — 2003. — № 4. — С. 43. — Режим доступу до журн. : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>.